

„Българолюбът“ Сис

На 29 януари, Българският културен институт в Прага представи пред многобройната си публика документалния филм „Гражданинът Сис“, със специалното участие на доц. Господин Неделчев, режисьор на творбата. Преди премиерата, г-жа Галина Тодорова, директор на БКИ, не скри вълнението си, че вижда в залата не само автора на филма, но и преки участници в него – лица, които я „изпълват с възхищение“.

Сред гостите на прожекцията бяха праਪлеменникът на Владимир Сис – Давид Сис, режисьор в Чешката телевизия, проф. Ян Рихлик, историк и доктор хонориз кауза на Софийския университет, д-р Марцел Черни, българист и литературовед, д-р Красимира Мархолева, историк – всички те – включили се в създаването на лентата.

„Гражданинът Сис“ е филм за военния кореспондент и фотограф от Балканските войни, безкористния и верен приятел на България, чеха Владимир Сис. Обиколил Европа и Близкия Изток, в затънния юг на Балканите той открива втората си Родина и тя го променя завинаги. Филмовият разказ следва житейския път на Сис – прям участник в градежа на българската, чешката и европейската история от първата половина на XX век. Филмът е задълбочено научно изследване на живота на уникалния чех и е вълнуваща среща с личността на човек, останал винаги верен на истината. Наяве излизат множество непознати факти от изумителния и

пълен с превратности живот на големия общественик, демократ и защитник на славянството, завършил пътя си трагично в комунистически затвор в Леополдов.

В мащабния филмов проект, заснет на териториите на България, Чехия, Словакия, Македония, Сърбия, Косово и Гърция, участват български и чешки учени, както и родственици на човека, завинаги свързали живота си с българите.

Искрен българофил, Сис прави много за историята на България. За съжаление, огромното му творчество, посветено на втората му Родина, е малко познато, а тя самата все още е длъжник на неговата памет.

Владимир Сис (Vladimír Sís) е роден на 30 юни 1889 г. в село Маршов (Maršov), Моравия, тогава в Австро-унгарската империя. Още в гимназията започва да членува в Младочешката партия на Карел Крамарж, но е разкрит от властите. За да се укрие, с помощта на по-големия си брат Франтишек, заминава за Гърция, за

Хилендарския манастир, който по това време е български. Там приема православието и монашеското име Валериан. След около година се отправя към Сърбия, обикаля Египет, Албания, Турция. Пристига в България през 1912 г. като военен кореспондент на вестник „Народни листи“. Първоначално се отнася към българите със смесени чувства, но на фронта е запленен от техния морал, чистота и героизъм. Сис претърпява истинска метаморфоза, превръщайки се до края на живота си в истински приятел на българите, в „българолюб“, както той сам се нарича. Вероятно за това определена роля изиграва и фактът, че на фронта, освен болката и страданието, среща и любовта – българката Мария-Магдалена пленява сърцето му, по-късно заедно създават семейство. Плод на впечатленията му от събитията около Балканската и Междусъюзническата война е книгата „Критичните дни на България“ (1914 г.), в която изяснява основателността на българските права в Македония, оборва антибългарската пропаганда на Гърция

и Сърбия (книгата излиза на български език едва през 2005 г.). През същата година издава и сборника си с разкази от войната „Ние“. Представяйки се пред гръцките власти като немски археолог, успява да посети и остров Триkeri, където са били прехвърлени и намират смъртта си българските военнопленници от Междусъюзническата война.

Заради честната защита на българската кауза си спечелва много врагове в лицето на съседните държави. Сърбия, подкрепена от Гърция, организира три атентата, за да го убие — през юни и юли 1913 г. и през декември 1914 г. И при трите атентата е раняван, но успява да оцелее.

Ненапразно филмът е озаглавен „Гражданинът Сис“ – защото Сис отстоява своята гражданска позиция по време на всички режими и политически системи, защото той е винаги коректив на съответната власт.

След приключването на войните, започва един от най-активните му творчески периоди. През лятото на 1914, по молба на БАН, посещава Света гора и Зографския манастир, за да направи снимки на някои ръкописи. По време на проучването на български старини във Вардарска и Егейска Македония, успява да получи и върне на българската наука и на Българската православна църква редица ценни старославянски ръкописи (Мнозина го обвиняват в кражби на тези културни паметници, но според авторите на филма, Сис ги купува, заплащайки с най-търсените стоки в следвоенната действителност). През 1916 г. се жени за Мария-Магдалена Евстасиева, наричана от близките си Маня. В края на 1918 г. участва в учредяването на Дружеството за българо-чехословашка взаимност в София, на което е избран за секретар, а през 1924 г. участва в създаването на дружеството и в Прага, където отново е избран за негов секретар. През 1921 г. Владимир Сис се завръща в Чехословакия, където изгражда „културни мостове“ между България и чешката държава: пътувания по Дунав, стопански екскурзии, гостувания на български творци в Прага и на чешки творци в България. Домът на Сисови в чешката столица се

превръща в средище на българската интелигенция. Публикува книгите си „Нови Балкани“, поредицата от статии „Писма от България“, „Кореспонденцията на д-р Константин Иречек с Марин Дринов“, Българо-чешки речник, работи върху книгата си „История на България от Освобождението до наши дни“ и сътрудничи на чехословашки и български вестници и списания, в които се изявява като един от най-авторитетните и сериозни защитници на българските интереси. След Втората световна война, през 1946 г., Владимир Сис посещава за последен път втората си родина – България, като член на чехословашка журналистическа делегация. През

рия. Неговото име, случайно или целенасочено, е обречено на забвение. Режисьорът Господин Неделчев споделя, че се среща с личността на Сис неочеквано, работейки върху документалния филм „Три свещи“, свързан с Балканските войни. В процеса на проучванията попада на Сисовата книга „Гробовете на Триkeri“ (пишещият тези редове също прочете гореспомената книга и с ръка на сърцето може да твърди, че към нея не може да останат безразлични не само българите, но и всички останали славяни; всъщност не може да остане безразличен нито един хуманистичен човек).

Тази малка книга стартира един дълъг, над четиригодишен период на проучвания върху живота на Сис, а работата по проекта включва труда на много хора.

След края на лентата, публиката имаше възможност да разговаря с доц. Господин Неделчев, който не скри радостта си „да присъства на интимна прожекция, тук, в Чехия, заедно с участниците във филма“. За него, а и за екипа, този филм е бил предизвикателство, защото предизвикателство е самият Владимир Сис – човек-чех, но и човек на света, когото е почти невъзможно да разберем дори в съвременния свят. „Радвам се, че успяхме да осветлим името му в неговата родна Чехия, където той е почти неизвестен. За това допринесоха и роднините му, тук, и в нашата страна, както и редица видни чешки общественици и приятели на България“, сподели пред аудиторията доц. Неделчев и разкри, че през 2018 г., на рождения ден на Владимир Сис, в родното му село Маршов е открита паметна плоча на двамата братя (Владимир и Франтишек). „Може би и ние имаме малка заслуга за това, изваждайки името му от забравата“, завърши г-н Неделчев.

Премиерата на „Гражданинът Сис“ в България бе в началото на януари и бе посрещната с интерес, веднага след това, в края на месеца, се състоя и в Прага. Българският културен институт в чешката столица си поставя за цел да популяризира филма в Чехия – какъв по-хубав подарък за 130-ата годишнина от рождението на Владимир Сис!

Давид Сис и Господин Неделчев

1949 г. е арестуван от комунистическите власти по обвинение в държавна измена и е осъден на 25 години затвор от чехословашкия държавен съд в Прага. Първоначално, тежко болен, е хвърлен в затвора „Валдици“, а на следващата година е прехвърлен в най-страшния чешки затвор „Леополдов“, където умира на 2 юли 1958 г. Реабилитиран е посмъртно на 11 април 1969 г. от Пражкия градски съд.

Въпреки всичките му заслуги в борбата за свободна Чехия и, впоследствие, за изграждането на младата чехословашка държава, Сис остава непознат и забравен дори в собствената си Родина.

Владимир Сис е малко познат и на историците-специалисти в Бълга-